

Унив. Проф. Ив. Батаклеувъ, София

Новитѣ насоки въ земеделското стопанство на България въ връзка съ географскитѣ ѝ условия.

Грамаднитѣ промѣни въ стопанския животъ на свѣта, които причини голѣмата война, не сѣ въ всички страни еднакви. Въ България тѣ сѣ твърде голѣми, защото тя загуби въ войната богати свои области, именно Южна Добруджа, Западна или Бѣломорска Тракия и части отъ Западна България. При това, като победена страна България обедня, а увеличаващото ѝ се население съ своитѣ нови и голѣми нужди трѣбва да търси съответни стопански сръдства за да поддържа живота си. Освенъ всичко това, свѣтовната стопанска криза отъ 1929 до 1934 год., която най-много обезцени зърненото земеделско производство, допринесе не малко за съществени промѣни въ българското народно стопанство. Наложиха се нови насоки въ стопанското развитие на България.

Разбира се, новитѣ насоки въ сегашното стопанско развитие на България засѣгнаха главно земеделското стопанство, защото, както по напредъ, така и днесъ, България подобно на другитѣ славянски страни си остава преди всичко земеделска страна, именно 74.22% отъ населението ѝ се занимава съ земедѣлие. Известно е, че всѣкога земедѣлието е по-чувствително къмъ стопанскитѣ кризи ако и сравнително по-лесно да ги изживѣва. Българското земеделско стопанство е дребно: 57% отъ стопанствата му нѣматъ повече отъ по 5 хектара работна земя, 28% иматъ отъ 6 до 10 хектара и само 15% отъ земеделскитѣ стопанства иматъ повече отъ 10 хектара земя. България има всичко 3,730,000 ха работна земя, която разпредѣлена на 800,000 стопанства — не стигатъ дори 5 хектара на стопанство. И понеже поради увеличението на населението се увеличаватъ и земеделскитѣ стопанства годишно съ 20,000, то постоянно става раздробяване на земята и намаляване на работната земя на стопанство, въпрѣки това, че се разораватъ нови пространства отъ пасищата и горитѣ. Много естествено е, че 4—5 хектара земя засѣта съ зърнени храни, особено следъ обезцениването имъ следъ свѣтовната стопанска криза, не може да изхрани едно сръдно по голѣмина семейство. Безъ съмнение въ такъвъ случай трѣбва да се мине къмъ обработване на по-интензивни земеделски култури, които сѣ по-доходни, каквито сѣ индустриалнитѣ и градински култури. Споредъ българската държавна статистика, презъ 1936 год. брутниятъ доходъ отъ хектаръ засѣтъ съ зърнени храни е билъ 3,080 лева, памукъ — 5,511 лева, овощни градини — 8,503, лозя — 11,000 конопъ — 12,576, зеленчукъ — 16,350, а отъ тютюна доходътъ е билъ най-голѣмъ — 22,616 лева.

Поради свѣтовната стопанска криза паднаха ценитѣ и на производствата отъ индустриалнитѣ и градински култури, но както се вижда отъ преведенитѣ числени данни, тѣ сѣ по-високи отколкото тѣзи на зърненитѣ храни. При това, отъ индустриалнитѣ и градински култури има още много ползи. Тѣ изискватъ специаленъ трудъ и умѣние, които упоритотрудолюбивия, природноинтелигентния и възприемчивъ славянинъ може да даде. Но същевременно тѣхното отглеждане спомага за издигане на културното ниво на българския земедел-

лецъ. Тѣ сѣ едно училище за него. Не по-малка е ползата отъ индустриалнитѣ и градински култури и за това, че чрезъ тѣхъ се тласна напредъ развитието на българската индустрия и други отрасли на стопанския животъ на България. Увеличението пространството на индустриалнитѣ и градински култури допринесе доста много за видоизмѣнението на културния пейзажъ на България.

Разбира се, въвеждането и засаждането на индустриалнитѣ и градински култури стана възможно преди всичко поради това, че България разполага съ много добри физикогеографски или природни условия за тѣхъ, именно, съ подходящи почви и климатъ. Въ връзка съ положението си спрѣмо околнитѣ земи и морета и въ връзка съ разнообразния си релефъ България има разнообразенъ климатъ и почви, които сѣ подходящи за различни култури. Но най-сѣщественото тукъ е, че България въ своитѣ срѣдни и южни части разполага съ обширни области, които иматъ преходенъ срѣдиземноморски климатъ, който е най-подходящъ за обработване на индустриални и градински културни растения, които сѣ повече южни културни растения. Областитѣ, които се намиратъ по-насеверъ отъ България, иматъ по-студени зими и особено по-къси лѣта, ето защо въ тѣхъ вирѣятъ по-малко на брой индустриални култури, тѣ даватъ по-долнокачественъ плодъ. Днесъ при голѣмо производство, дори свѣрхпроизводство на земеделски произведения, качеството на производството играе голѣма роля; напр. въ Румѣния се произвежда тютюнъ, но много по-долнокачественъ отъ българския. Земитѣ пъкъ, които се намиратъ на югъ отъ България, напр. Гърция, иматъ чисто срѣдиземноморски климатъ, който е много сухъ и много топълъ лѣтно време, затова е подходящъ за по-малкъ брой индустриални и градински култури и не влияе добре на качеството на плодетѣ на нѣкой култури. Освенъ това, при него добивътъ на производството отъ хектаръ земя е по-малкъ.

Зърнени земеделски култури. Ще започнемъ разглеждането на новитѣ насоки въ българското земеделско стопанство съ зърненитѣ култури, защото тѣ все още засѣгатъ по голѣмата частъ отъ обработваемата площ на България — въ 1936 год. 2,515,707 хектара, които съставятъ 67% отъ цѣлата обработваема площ на България. А стойността на производството отъ зърненитѣ култури е 8,106,310,000 лева или 51% отъ стойността на цѣлото земеделско производство на България. Освенъ това, и въ производството на зърнени храни се правятъ нововъведения съ цель да се увеличи добива отъ хектаръ. България никога нѣма да престане да произвежда зърнени храни, защото тѣ ѣ сѣ необходими преди всичко за вътрешната консумация. Ако на севернитѣ народи главната храна могатъ да бѣдатъ картофитѣ, то на българина такава е хлѣба отъ жито. И следъ войната дори площта на зърненитѣ храни въ България е малко увеличена, следователно — и производството, но понеже населението се увеличи, поради което се увеличи и вътрешната консумация, износътъ на зърнени храни намалѣ. Презъ периода 1907—1911 год. срѣдногодишно България е изнасяла 616,713 тона зърнени храни, варива и произведения отъ тѣхъ, а презъ периода 1932—1936 год. срѣдногодишно е изнасяла само по 255,946 тона такива стоки.

Новитѣ насоки въ производството на зърнени храни се състоятъ въ опити и усилия за увеличение на добива отъ хектаръ, чрезъ въвеждане на специални сортове житни растения; сѣщевременно се търсятъ доброкачествени зърнени храни. За всичко това се работи въ земеделскитѣ опитни станции, които сѣ

вече многобройни. Тръбва да се забележи, че въ това отношение има известенъ напредъкъ. До като презъ периода 1907—1911 год. срѣдногодишниятъ добивъ на зърнени храни отъ хектаръ се е равнявалъ на 9,4 квинтала, въ периода 1932—1936 г. той е 12 квинтала; дори отъ пшеницата, върху която се правятъ най-много опити, презъ 1936 г. добивътъ отъ хектаръ е достигналъ 14.1 квинтала, когато въ Югославия е билъ 13.2 кв., въ Франция — 13.4 кв., въ Польша — 12.2 кв., въ Чехословакия — 12.3 кв., въ Германия — 21.2 кв., въ Белгия — 25.6 кв. и въ Дания 26 кв. Разбира се, добивътъ отъ хектаръ земя зависи отъ по-голѣмото плодородие въ известни години, но все пакъ неговото увеличение въ България, ако и въ малки рамѣри, е несъмненъ фактъ. Неговото по-голѣмо увеличение се затруднява отъ разпокъсването на земята на малки стопанства, които не разполагатъ съ модерни срѣдства (машини) за обработка.

Пшеницата е най-важното житно растение въ България. Презъ 1936 год. тя е заемала 32% отъ всичката обработваема площъ на България и 47.5% отъ площта на зърненитѣ храни, а производството ѝ е достигало 16,377,444 кв. Българскитѣ пшеници се отличаватъ съ голѣмо съдържание на глутенъ, следователно и на протеинъ, затова се търсятъ на западноевропейскитѣ пазари. Това тѣхно качество се дължи на климата и почвитѣ на България. Въ България бързо настъпва лѣтото, затова пшеницата се развива и прецвѣтвява сжщо бързо, въ който случай се образува повече глутенъ, отколкото пшеницитѣ въ по-хладното лѣто на Западна Европа. Най-добритѣ пшеници въ България ставатъ върху черноземя и горскитѣ почви въ Дунавската равнина, после върху горскитѣ почви и чернослинеститѣ почви въ периферията на низината на Марица, които съдържатъ повече хумусъ и сж по-издигнати и по-провѣтриви. И именно, върху тѣзи почви пшеницата по-бързо зрѣе и се образува повече азотъ, следователно повече бѣлтѣчини и глутенъ. Пшеницитѣ отъ тѣзи почви иматъ по-голѣмо тегло и се ценятъ по-високо. Напротивъ, пшеницитѣ въ низкитѣ мѣста покрай рѣкитѣ, по алувиалнитѣ почви, особено при голѣма влага и мъгли презъ юний месецъ, по-бавно зрѣятъ и влагата имъ спомага да събератъ повече скорбяла, но по малко глутенъ. Тѣ сж по-леки на тегло и изобщо по-долнокачествени. Тръбва да се забележи, че въ най-низкитѣ части на Дунавската равнина, покрай Дунава и неговитѣ притоци (особено въ Бѣлослатинско), и въ низкитѣ части на Югоизточна България, гдето презъ юний, който е най-дъждовния месецъ въ България, се задържа най-продължително време голѣма влага, пшеницитѣ често биватъ нападани отъ ржжди (*Puccinia triticina* et *Puccinia graminis*), които намаляватъ добива дори съ 50%.

Втората по значение зърнена храна въ България е царевичата, която следъ пшеницата заема най-голѣма частъ отъ работната площъ на България — 669,000 ха и има най-голѣмо производство — 8,715,000 квинтала. Противно на пшеницитѣ, царевичата предпочита низкитѣ и богати на влага почви, безъ да страда отъ нѣкакви болести. Тя страда повече отъ суша, особено когато закъснѣятъ юлскитѣ дъждове, които сж много важни за количеството на реколтата ѝ. Такъвъ бѣше случай презъ 1937 година. Царевичата е по-евтина, отколкото пшеницата, но понеже добивътъ ѝ отъ хектаръ е по-голѣмъ, отколкото този на пшеницата, нейното значение не е по-малко отъ това на пшеницата.

Въ България се цени значението на царевичата и се правятъ усилия за увеличение на нейния добивъ, защото тя се употрѣбява като главна храна на

домашния добитък, особено на свини, които се увеличават бързо и се прави вече голъмъ износъ съ тѣхъ въ чужбина. Земедѣлскитѣ опитни станции се грижатъ и за усъвършенствуване на царевичната култура.

Индустриални и градински земедѣлски култури. Както се изтъкна по-напредъ, новитѣ насоки въ българското земедѣлие се състоятъ главно въ специалното внимание и грижи върху индустриалнитѣ и градински култури. Площта на тѣзи култури е показала най-голѣмо увеличение. Отъ 1907 до 1911 год. тя е била срѣдно годишно 156,950 ха, които сж съставяли само 4.99% отъ работната земя на България, а въ 1936 год. тя е вече 478,800 ха, които съставятъ 12.70% отъ работната земя на страната.

Стойността на производството отъ индустриалнитѣ и градински култури въ периода 1907—1911 год. е съставяла срѣдногодишно 16.71% отъ стойността на цѣлото земедѣлко производство на България, а въ 1936 год. то е вече 27.12%. Видя се по горе, че доходътъ отъ тѣхъ на декаръ е много повисокъ отъ този на зърненитѣ храни. Но голѣмото значение на индустриалнитѣ и градински култури за България най-вече се състои въ тѣхното участие външната търговия на страната. До като въ периода 1907—1911 год. износътъ на произведения отъ индустриални и градински култури срѣдногодишно е съставлялъ само 7.3% отъ цѣлия износъ на България, въ 1936 год. износътъ на тѣхнитѣ произведения съставя вече 49.8% отъ този на страната. Отдѣлно само износътъ на тютюна съставя $\frac{1}{3}$ отъ цѣлия износъ на България. Увеличеното и разширено обработване на индустриалнитѣ и градински култури не би било възможно, ако България не разполагаше съ необходимитѣ благоприятни почвени и климатически условия за тѣзи култури.

Най-важното индустриално растение на България днесъ е тютюна. Неговата площ е увеличена отъ 7,205 преди балканската война на 43,013 ха, които съставятъ 1.15% отъ работната площ на цѣла България. Наистана, тя не е голѣма и тютюнътъ има значение за културния пейзажъ само на тѣзи области въ България, гдето е главно застъпенъ, именно въ равнината на Марица и Македонородопския масивъ. Но производството на тютюна, което въ 1936 год. бѣше 422,226 квинтала, не е малко за България. Обаче голѣмото значение на тютюна се състои въ това, че той е най-доходната култура въ България, че стойността на производството му съставя 7% отъ стойността на цѣлото ни земедѣлко производство и че износътъ на тютюна, както се спомена по горе, представя $\frac{1}{3}$ отъ цѣлия износъ на България.

Въ България земедѣлското стопанство е разнообразно. Всѣки стопанинъ обработва по нѣколко култури, като нѣкоя култура има за главна, напр. производството на жито, това на грозде и вино, на тютюнъ и пр. Но само между производителитѣ на тютюнъ въ Македонородопския масивъ има множество такива, които се занимаватъ изключително съ производството на тютюнъ, като напр. въ Южна Франция множество земедѣлци се занимаватъ изключително съ лозарство.

Тютюнътъ е субтропично растение, затова най-добре преуспѣва въ областта на Македонородопския масивъ, който е на границата между срѣдиземноморската областъ и севернитѣ отъ нея земи. Разбира се, най-пригодни за тютюнъ сж низкитѣ части, главно периферията на този масивъ. Въ южнитѣ му склонове, които сж въ гръцка територия и въ долината на Арда, която е българско владение, се произвеждатъ най-доброкачественитѣ ориенталски тютюни, които сж не-

надминати по своя ароматъ въ свѣта и които служатъ главно за производството на папириси. Почти същото качество притежаватъ тютюнитѣ отъ долините на Струма и Места (Петричко и Неврокопско). Следъ това идватъ по качество тютюнитѣ отъ северните поли на Македонородонския масивъ (Хасковско, Пловдивско, Дупнишко и др.). Селата по южните склонове на масива, които произвеждатъ най-доброкачествени ориенталски тютюнъ сж: Везникъ (Сѣрско), Нусратли (Драмско), които се намиратъ въ Източна Македония, Киречлеръ (Ксантійско) въ Западна или Бѣломорска Тракия, а въ долината на Арда, въ село Джебелъ и близките до него села. Въ тази долина се произвежда прочутия сортъ тютюнъ »Джебелъ басма«, който се отличава съ малки листа, които иматъ жълтолимоненъ или златисточервенъ цвѣтъ и нѣжна тъканъ. Той съдържа малкъ процентъ никотинъ, сжщо и малкъ процентъ магнезий, който убива аромата на тютюна, но въ замѣна на това този тютюнъ съдържа значително количество пластични материи и смоли, които го правятъ лесногоримъ и му даватъ превъзходенъ парфюмъ.

Почвите, върху които се обработва този тютюнъ, сж скелетноподзолисти и горски сръдноподзолисти почви, върху чийто физически и химически съставъ нѣма още специални изследвания, но въ всѣки случай, тѣ сж леки почви, съставени отъ различни по голѣмина и скаленъ произходъ частици, които иматъ голѣмъ воденъ и въздушенъ капацитетъ, бедни сж на хумусъ, ноотнително богати на неорганични материи, особено на калий и калций, които сж необходими за високото качество на тютюна. Относно климата, който влияе за създаване на подобно високо качество тютюнъ, трѣбва да се забележи, че подъ сръдиземноморското климатично влияние въ периферията на Македонородонския масивъ презъ лѣтото той е сухъ и лѣтото е дълго, което спомага за събиране на смолисти вещества въ тютюна и за отличното изсушаване на последния. Изобщо трѣбва да се изтъкне, че наносните кжжели въ полите на масива сж най-подходящи за добиване на най-доброкачественъ тютюнъ. Тѣ иматъ почви съ най-разнообразенъ механиченъ и химиченъ съставъ и най-добре провѣтривъ климатъ. Но сръдните части на наносните кжжели сж именно най-подходящи, чийто почви сж нито много едрозърнести, нито много дребнозърнести и чийто климатъ е нито много хладенъ, какъвто е този по високите части на кжжелите, нито пъкъ много влаженъ, какъвто е този въ низките имъ части.

Въ почти всички краища на България може да става доброкачественъ тютюнъ. Но за добиване само на превъзходни качества тютюнъ, производството на последния е концентрирано главно въ Македонородонския масивъ; тамъ сж и опитните станции за усвършенствуване на производството.¹⁾

Друго индустриално растение, което предизвика голѣма промѣна въ земеделското стопанство на България е слънчогледа. Преди балканската война то бѣше познато като декоративно растение по синурите на нивите и градините. Но следъ войните се распространи бързо изъ цѣла България и въ 1936 год. заема повече отъ половината площъ на индустриалните култури, именно 166,000 ха, затова измежду индустриалните култури то има най-голѣмо значение за културноземеделския пейзажъ на България. То не изисква спе-

¹⁾ Повече сведения върху тютюневата култура въ България вижте въ нашата статия: „La culture du tabac en Bulgarie“ — Comptes rendus du IVe Congrès des géographes et des ethnographes slaves — Sofia 1936.

циални почвени и климатически условия и вирѣе навсѣкѣде въ България, но предпочита силнитѣ глинести почви, като чернозема въ Северна България и черноглинеститѣ и горскитѣ почви на Югоизточна България. Доходътъ отъ слънчогледа не е голѣмъ и общата стойностъ на слънчогледовото производство не достига дори половината отъ това на тютюна. Голѣмото значение на слънчогледа се състои въ това, че чрезъ него всѣка земеделска къща се снабди съ ефтино масло за храна, което бѣше въ недостигъ преди войнитѣ.

Ако за населението на Южна Франция, Италия и Гърция маслината дава необходимото масло за храна, то въ България това прави сега слънчогледа. Освенъ това слънчогледовото киспе служи като добра храна за добитѣка, особено за млѣкодайнитѣ крави, за каквато целъ се изнася въ Германия, Швеция и други страни.

Текстилниятъ индустриални култури, върху които се обърна голѣмо внимание следъ войната, сѣ памукъ и конопъ. Както за едното растение, така и за другото, има необходимитѣ природни условия за развитието имъ въ България. Памукътъ като южно растение намѣри добри климатични условия въ България на изтокъ отъ Пловдивъ и въ долината на Струма, на югъ отъ Горна-Джумая. Въ тѣзи области лѣтото и есента сѣ най-дълги и най-горещи и срѣдната дата на първия мразъ е въ началото, дори въ срѣдата на ноемврий, по който начинъ памукътъ успѣва да се развие и да бѣде обранъ. Памукътъ успѣва и въ Северна България, но при благоприятни есени. Подбудитѣ за развитието и напредѣка на памучната култура въ България сѣ отъ автаркично естество. Следъ войната България нѣмаше възможностъ да купува необходимо то й количество суровъ памукъ, или памучни произведения, затова прибѣгна до засилване на памучната култура. И до като преди 1911 год. памукътъ е заемалъ въ България 743 ха пространство съ производство 1,792 кв., въ 1936 год. неговата площъ се увеличила на 31,474 ха съ производство 63,607 кв. влакно и 147,915 кв. семе. Освенъ това, извѣстно количество памукъ е добито отъ посевъ между други култури. Пространството засадено съ памукъ и добитото количество памукъ постоянно се увеличава и нѣма да бѣде далечъ времето, когато производството ще достигне 100,000 кв., колжото е необходимо за покриване вътрешнитѣ нужди на страната. Чрезъ специалнитѣ опитни станции на памучната култура въ гр. Чирпанъ и село Садово (на изтокъ отъ Пловдивъ) се правятъ опити съ обработване повече на ранозрѣлющи сортове.

Конопътъ е култура по-малко придрчива къмъ климатичнитѣ условия. Той дава добра реколта дори въ северни страни, каквито сѣ Русия и Польша. За него е по-важно да има силни почви и по-голѣмо количество вода за обработка на влакното му. Както въ Северна България, така и въ низината на Марица се намиратъ достатъчно подходящи почви за неговото култивиране. Но той е разпространенъ главно върху тлѣститѣ алувиални почви покрай Марица при Пазарджикъ, гдето необходимата вода за ферментацията му е въ изобилие. Въ низината на Марица природнитѣ условия за развитието на конопената култура сѣ подобни на тѣзи въ долината на Морава при Лѣсковецъ. При Пазарджикъ се добива конопъ, който достига 3 м. височина и качеството на влакното не се различава отъ това на булонския конопъ. Преди балканската война пространството засѣто съ конопъ е било 3,154 ха съ производство 9,948 квинтала, а въ 1936 год. — 6,840 ха съ производство 43,056 кв. влакно и 24,155 кв. семе. Това количество не само задоволява мѣстнитѣ нужди, но и остава малка частъ

за износъ. Производството продължава да се увеличава. Тръбва да се забележи, че въ България не е разпространено събирането на конопъ смѣсенъ съ други култури, напр. царевица, както това е въ Северна Румъния, Полша и другаде.

Ленътъ е индустриална влакнодайна култура, върху която въ сравнение съ памука и конопа е обърнато до сега по-малко внимание, затова нейната площъ и производството сж увеличени по-малко, само около 10 пѣти. Ленътъ още не играе голѣма стопанска роль, като памука и конопа, ако и да е старо културно растение въ България, въ която се намиратъ благоприятни почвени и климатически условия за неговото отглеждане, особено въ по-хладнитѣ планински области.

Сусамътъ, анасонътъ и макътъ сж стари индустриални маслодайни растения въ България, чиято площъ и производство сж доста увеличени, но все пакъ не играятъ голѣмата стопанска роль на изброенитѣ до тукъ индустриални култури. Отъ тѣхъ най-важна е културата на сусамъ, която заема най-големъ площъ и е показала най-големо увеличение на площта си, именно отъ 2,738 ха преди балканската война, 7,053 ха въ 1936 год. И за тритѣ култури сж необходими климатически и почвени условия, каквито сж необходими за памука, затова сж разпространени въ районитѣ на памука — въ Югоизточна България и долината на Струма на югъ отъ Рила планина.

Захарното цвѣкло е индустриална култура за развитието на която не сж нужни специални почвени и климатически условия. Тя е разпространена въ България въ ограниченъ размѣръ, колкото за задоволяване вътрешнитѣ нужди на страната съ захаръ, защото възможноститѣ на България за износъ на захаръ на международния пазаръ сж много малки.

Една нова южна индустриална култура, която се въведе следъ войната и която увеличи разнообразието между индустриалнитѣ култури въ България е тази на фастъцитѣ. Отъ тѣхъ се добива отлично масло за храна. Тѣ заематъ вече 2,000 ха съ тенденция за постоянно увеличение, защото доходътъ отъ тѣхъ е голѣмъ, близо колкото този отъ тютюна. Тѣ даватъ най-добра реколта въ топлитѣ и влажни пѣськливи почви на Маричината низина и задбалканскитѣ котловини.

Друга нова индустриална маслена култура е соята, която въ 1936 год. достигна 5,046 ха. Тя е бобово растение, за което сж пригодни почвенитѣ и климатични условия въ цѣла България. Разпространението на соята не показва голѣмъ напредѣкъ, защото не е високо доходно растение.

Най-новитѣ индустриални култури, които се въведоха въ България отъ най-скоро време и за които има изгледи, че ще бѣдатъ доходни сж ментата и пиретрума. За тѣхъ сж по-пригодни климатичнитѣ условия на Южна България, затова се разпространяватъ въ Маричината низина и задбалканскитѣ полета.

Градинскитѣ култури въ България, които се засѣгнаха отъ новитѣ насоки въ земедѣлието не по-малко отъ индустриалнитѣ сж: лозята, зеленчуковитѣ, овощнитѣ, розовитѣ, черничевитѣ и ягодовитѣ градини.

Най-напредъ ще се занимаемъ съ лозята и лозарството, защото лозята заематъ най-големъ площъ въ сравнение съ другитѣ градински култури, много сж доходни и лозарството представя важенъ поминѣкъ на населението въ страната. България е стара лозарска страна. Още първитѣ исторически жи-

тели на България — старитѣ траки сѣ се занимавали съ лозарство. То имѣ е било важно занаятие, а виното — любимо питие.

Презь срѣднитѣ вѣкове лозарството е било развито сѣщо много добре, дори е изнасяно българско вино въ чужбина. Въ турско време лозарството е било сѣщо добре поддържано, като турцитѣ иматъ заслугата за пренасянето въ България на много десертни сортове грозда отъ Мала-Азия и Персия. Накоро следъ освобождението на България, поради пораженията отъ филуксера, лозята въ България достигатъ своето максимално пространство — 114,800 ха (1897 год.). Но скоро унищожението на лозята отъ филуксера се засилва и намаляването имѣ продължава до 1919 год., когато лозята заематъ най-малка площъ — 41,575 ха, а производството на вино е спаднало на 30,000,000 литри. Тогавя кризата въ българското лозарство е била най-тежка. Следъ това се засили въстановяването на лозята чрезъ американската лоза и презъ 1936 год. тѣ надминаватъ 100,000 ха, именно — 107,913 ха съ производство на 4,000,000 кв. грозде и близо 200,000,000 литри вино. Тази година (1939), може би лозята сѣ повече отъ 115,000 ха, колкото сѣ били въ 1897 година.

Нововъведенията въ българското лозарство сѣ 2 вида. Първо, замѣна на старата лоза съ такава присадена на американска подложка, което се наложи поради филуксера. Второ, увеличение на лозята и модернизиране на лозарството и винарството, особено увеличение на производството на десертни грозда, които поради високото си качество намиратъ добъръ пласиментъ на международния пазаръ. Всичко това се прави, разбира се, защото лозарството е доходно стопанство. Ако и да не е доходно, колкото тютюновото производство, то е четири пѣти по-доходно отъ зърненитѣ храни. Освенъ това, лозарството е съ голѣмо социално значение въ страни чието земедѣлие, както въ България, е дребно. Дребнитѣ земедѣлски собственици само чрезъ интензивни култури, като лозовата, си осигуряватъ сносенъ поминѣкъ. Най-после, значението на лозарството въ България се състои и въ това, че гроздето есенно време е главна храна на населението. Споредъ сведенията на международната винарска служба въ Парижъ, отъ Европа въ България се консумира на глава най-голѣмо количество грозде, именно 20 кгр., въ Италия — 10.3 кгр., Испания — 9.3, Португалия — 8.9, Гърция — 6.9, Англия — 3.6, Германия — 2.2 кгр.

Нововъведенията за подобрене качеството на виненитѣ сортове грозда и за добиване на доброкачествени вина въ масово количество още не сѣ дали чувствителни резултати. Наистина, вината сѣ много добри, но не сѣ типови и сѣ въ малки количества, затова малки количества представляватъ предметъ на износна търговия. Сега се създаватъ голѣми кооперативни изби за тази целъ. По-доброкачествени сѣ вината отъ Южна България.

Много по-насърдчителни сѣ резултатитѣ отъ новитѣ насоки въ лозарството за добиване на доброкачествено десертно грозде въ масово количество. Главниятъ сортъ десертно грозде е »афузь-али«, което сега е преименувано »болгаръ«. То е едро бѣлозлатисто, сладко, ароматно грозде, което понася продължителенъ транспортъ. Благодарение на превъзходното си качество българското десертно грозде, което се изнесе на европейския пазаръ за пръвъ пѣтъ презъ 1926 год., доби високи цени и всѣка година неговия износъ се увеличава. Така, отъ 155,469 кгр. въ 1926 год., износътъ порасна на 35,987,000 кгр. въ 1937 год. Българското грозде, което се продава на европейския пазаръ, въ 1935 год. е съставяло 28.38% отъ цѣлото количество десертно грозде, което се продава на

този пазаръ. Презъ същата година гроздето изнесено отъ България по стойностъ, е съставяло 9.8% отъ цѣлата износна търговия на България. Предъ видъ на този голѣмъ износъ на десертно грозде, бързо се увеличи пространството на лозята за десертни грозда. Презъ 1936 год. то достигна 21,856 ха ($\frac{1}{2}$ отъ цѣлото пространство на лозята въ България), а по количество на производството на десертно грозде България държи вече четвърто мѣсто въ свѣта. Преди нея бѣха само Съединенитѣ Щати, Иранъ, и Турция, а следъ нея идатъ Унгария и Румъния. Презъ 1938 г. по износъ на десертно грозде на международния пазаръ (12,000 вагона) България държи първо мѣсто въ свѣта.

Този напредъкъ на българското лозарство се основава, освенъ на трудолюбието и умѣнието на българина, на много благоприятнитѣ почвени и климатически условия въ България. Лозата е растение което обича почви, каквито предпочита тютюна; това сѫ почви сравнително сухи, провѣтриви, издигнати, състоящи се отъ разнообразенъ и едъръ механиченъ съставъ, сѣщо и разнообразенъ химиченъ съставъ. Такива почви се намиратъ най-вече по наноснитѣ кжжели и другитѣ наносни форми въ политѣ на планинитѣ и по хълмоветѣ съ височина отъ 200—500 м. надъ морското равнище. И тъкмо този височиненъ поясъ въ България е твърде обширенъ — 32,222,971 кв. км или 31.3% отъ цѣлото ѳ пространство. Тѣзи почви сѫ много разпространени въ Срдна и Южна България. Въ Северна България сухитѣ льсови почви покрай Дунава сѣщо сѫ подходящи за лозата и около всички български градове на Дунава лозарството е много добре развито.

Освенъ почвенитѣ условия, климатичнитѣ условия въ България сѫ извънредно благоприятни за добиване на превъзходно качество грозде. Наистина, зимата въ България е по-студена, отколкото въ срдизежноморскитѣ страни, именно, въ по-голѣмата частъ на България срдната януарска температура е подъ нулата, но противъ евентуално измръзване лозята биватъ околани. Обаче, трѣбва да се забележи, че лозята, които се намиратъ по наноснитѣ кжжели и хълмиститѣ терени, почти никога не страдатъ отъ мразъ поради зимитѣ инверсни температурни отношения по тѣзи терени. Освенъ това, по тѣзи терени постоянно има въздушно течение, което сѣщо предпазва лозята отъ измръзване, особено пролѣтно време противъ слана. Лѣтото въ България е достатъчно дълго и топло за нормално зрѣне на гроздето. Въ Северна България срдната юлска температура достига 23 градуса, а въ Южна България 23.5 до 24 градуса, при която нашитѣ грозда добиватъ срдно 20% захаръ, а има случаи когато тя достига 25%. Разбира се, хълмиститѣ терени, наноснитѣ кжжели и др., които иматъ хубаво слънчево изложение и провѣтривостъ, сѫ най-подходящи за зрѣне на гроздето. Лѣтнитѣ валежи въ България сѫ умѣрени и изобщо благоприятни за развитието на лозата. Изобщо може да се каже, че България разполага съ по-благоприятни климатични условия за лозарството, отколкото по-севернитѣ отъ нея страни, напр. Румъния, гдето лѣтото е по-кратко и топло само презъ месецъ юлий, както и отъ по-южнитѣ страни отъ нея, напр. Гърция, гдето гроздето често пѣти страда отъ силното слънце и голѣмата сухота на климата. Естествено, въ Южна България природнитѣ условия сѫ по-благоприятни за развитието на лозарството. Тамъ гроздето по-рано зрѣе, по-напредъ започва да се изнася за странство и е по-доброкачествено.

Втората по заето пространство, по стойностъ на производството и изобщо по значение градинска култура въ България е тази на о в о ц н и т ѣ д ѣ р -

в е т а: България е стара овощарска страна. А въ турско време се е обогатила съ нѣкои нови овощни сортове пренесени отъ Мала-Азия, Кавказъ и Иранъ отъ турцитѣ. Овощарството въ България е въ постояненъ възходъ, защото ароматнитѣ български овощия сж отлична храна на населението, а следъ войната при възможността за голѣмъ износъ въ чужбина пространството на овощнитѣ градини бързо нарастна. Презъ периода 1907—1911 г. тѣ сж били срѣдногодишно 8,042 ха, а въ 1936 год. — 25,592, но въ смѣтностъ тѣхното пространство и броя на овощнитѣ дървета е много по-голѣмъ, защото има много дървета прѣснати изъ лозя и други култури. Най-много сж сливовитѣ градини, които заематъ половината отъ цѣлото пространство на овощнитѣ градини; следъ това идатъ ябълкитѣ, крушитѣ, орѣховитѣ дървета, зарзалитѣ, дюлитѣ и др. Почвенитѣ и климатични условия за овощнитѣ култури сж почти смѣтитѣ, каквито сж тѣзи за лозята; и за тѣхъ сж необходими рохкави почви по наноситѣ кжжели и делувиялитѣ наноси въ политѣ на планинитѣ, на заветъ въ котловинитѣ, или планинскитѣ долини, противъ буритѣ, но съ необходимъ постояненъ вѣтрець за провѣтряване, достатъчно слънце и свѣтлина, обаче се нуждаятъ отъ по-голѣма влага, отколкото лозата, затова имъ е необходимо дори изкуствено напояване. Овощнитѣ градини сж разпространени най-много въ котловинитѣ на Югозападна България, гдето Кюстендилската котловина отдавна е прочута като »овощна градина на България«. Тя е известна най-вече съ свойтѣ превъзходни ябълки, които намиратъ отличенъ пласиментъ на европейския пазаръ, главно — Германия.

Втората по голѣмина овощарска областъ въ България сж севернитѣ склонове на Стара-планина, гдето се отглеждатъ най-вече сливи за износъ, за ракия и други произведения (мармеладъ и пестилъ). Напоследъкъ се увеличиха много овощнитѣ градини въ Маричината низина, чиито отлични природни условия даватъ великолепни плодове: ябълки, сливи, но особено сж прочути голѣмитѣ ѣ сочни и ароматни дюли. Въ Източнитѣ Родопи по варовиковитѣ терени сега се развива успѣшно бадемовата култура. Орѣховитѣ дървета сж прѣснати изъ цѣла България, но преди всичко въ припланинскитѣ крайща. Отъ България се изнасятъ смѣто голѣмо количество орѣхи за странство.

Новитѣ насоки въ българското земеделско стопанство добиха яркъкъ изразъ и въ засилване на зеленчуковото производство. Като южна страна, България всекога се е отличавала съ производство на много и разнообразни зеленчуци, а българскитѣ градинари като майстори зеленчукопроизводители сж известни въ цѣла Срѣдна Европа, гдето отиватъ още отъ миналия вѣкъ сезонно да произвеждатъ зеленчуци. Тѣ вече стигнаха Западна Европа, дори Франция, гдето въ Авињонъ и Бордо устройватъ зеленчукови градини. Напредкътъ на българското зеленчукопроизводство не се състои толкова въ увеличение на площта на зеленчуковитѣ градини, колкото въ интензивиране и увеличение на добива на производството отъ хектаръ.

Въ смѣтото време напредкътъ на българското зеленчукопроизводство се състои въ това, че отъ година на година се увеличава износа на европейския пазаръ на пресенъ и консервиранъ зеленчукъ, особено домати въ прѣсно състояние и доматино пюре. Въ 1931 год. сж изнесени 1,351,690 кгр. зеленчуци, а въ 1937 год. — 8,466,124 кгр. прѣсни зеленчуци, 768,000 кгр. пюре и 441,132 кгр. обѣдени консервирани домати.

Въ периода 1907—1911 год. срѣдногодишното пространство на зеленчуковитѣ градини въ България е било 10,336 ха, а въ 1936 год. — 14,041 ха, или увеличението на пространството е само 36%, когато производството се е увеличило отъ 632,023 кв. на 1,786,611 квинтала, или съ 183%.

Зеленчукопроизводството е най-интензивния дѣлъ на българското земедѣлие. По доходностъ то е на второ мѣсто следъ тютюна. Неговото значение се състои и въ това, че чрезъ него се използватъ и най-малкитѣ парцели работна земя.

Природнитѣ условия за култивирането на зеленчуцитѣ въ България не се различаватъ много отъ тѣзи на лозята и овощнитѣ дървета. За зеленчуцитѣ сѣ необходими и по-силни почви и повече вода за изкуствено напояване. Температурнитѣ отношения въ България спомагатъ за добиване на срѣдно ранно производство, именно, доматицитѣ започватъ да зрѣятъ отъ 15 юний. А е необходимо да се мине къмъ ранното производство, когато доматицитѣ зрѣятъ още презъ май, по който начинъ България ще се изравни въ това отношение съ Холандия и Италия. Но за тази целъ трѣбва да се въведе оранжерийното производство чрезъ електрическо затопляне. На този начинъ на зеленчукопроизводство сега се туря начало въ Пловдивъ. Най-важнитѣ зеленчукови райони сѣ Пловдивско и Търновско. Най-голѣмо внимание се обръща на доматицитѣ, които иматъ превъзходно качество.

Розови градини. Въ културата на розата не сѣ направени никакви нововъведения съ изключение на това, че днесъ дестилацията на розово масло се извършва само въ модерни инсталации. Тази култура на България се намира въ упадъкъ, поради липса на добъръ външенъ пазаръ. Пространството на розовитѣ градини отъ 7,500 ха срѣдногодишно въ периода 1907—1911 г. е намалѣло на 5,916 ха въ 1936 год. Но тази култура е най-оригиналната за България. България има най-обширна площъ съ розови градини и произвежда най-голѣмо количество розово масло въ свѣта, затова е известна като »страна на розитѣ«. Другаде има сѣщо розови градини напр. Калифорния, Иранъ, Франция, Турция и дори Германия при Лайпцигъ, но навсѣкѣде сѣ по-малко и цвѣта не имъ се употребява за дестилация на розово масло, а — само за украса, защото добивътъ (рандемана) отъ него е по-малкъ, отколкото въ България. Не ще съмнение, че това явление се дължи на природни причини, именно на почвитѣ и особено на климата на България. Трѣбва да се забележи, че въ самата България, не навсѣкѣде сѣ еднакво благоприятни природнитѣ условия за културата на розата. До сега сѣ се оказали най-благоприятни природнитѣ условия за тази култура въ задбалканскитѣ котловини: Казанлъшка и Карловска, затова главно въ тѣхъ сѣ събрани розовитѣ градини на България. Нѣмаме подробни изучавания върху природнитѣ условия на розата въ България, но по-общо взето тѣ не се различаватъ сѣщественно отъ тѣзи за лозата и овощнитѣ култури. Най-важното условие за по-голѣмото съдържание на масло въ розовия цвѣтъ въ България изглежда, че е отъ климатично естество, именно по време на цвѣтѣнието на розата е необходима прохлада, непостоянно слънчево небе и невисока температура за да не се изпарява ароматното масло на цвѣта. Необходимо е сѣщо по-честа влага отъ ситни валежи, която спомага за добиване на масло въ розовия цвѣтъ. Такива условия, именно, имаме въ споменатитѣ котловини на югъ отъ Стара-планина.

Но, както споменахъ по горе, розовата култура въ България е въ упадъкъ, както това е въ Франция и въ всички други страни, гдето тя е застъпена. Причината за това е проста. Поради свѣтовната стопанска криза фабрикантитѣ парфюмери предпочитатъ да произвеждатъ парфюми отъ ефтини есенции, отъ разни миризливи цвѣта и треви, отколкото отъ по-скъпата есенция на благородната роза.

Заслужава да се споменатъ още следнитѣ градински култури: черничеви градини и ягоди, на които напѣследъкъ се обръща голѣмо внимание.

Черничевитѣ градини сѣ необходими за бубарството. Последното е старѣ поминѣкъ въ България, но поради свѣтовната стопанска криза бѣше въ упадъкъ. Обаче отъ 4—5 години чрезъ закрилата на държавата за създаване на българска копринена индустрия, пашкулното производство се наново засили, безъ да се изнасятъ пашкули въ чужбина.

Това създаде по-голѣмо внимание къмъ черничевитѣ градини, които сѣ около 4,000 ха, но освенъ тѣхъ има много черничеви дървета прѣснати изъ другитѣ култури. Черничевитѣ градини сѣ събрани главно въ Южна България, въ долината на Марица, въ Харманлийско, Свиленградско, Хасковско и въ долината на Арда — въ Ивайловградско. Въ тѣзи крайща е най-развито днесъ българското бубарство и тукъ се произвеждатъ превъзходното качество пашкули отъ бѣлата багдатска раса.

Културата на ягодитѣ се засили отъ нѣколко години насамъ въ връзка съ увеличени я износъ на прѣсни ягоди (дори чрезъ аероплани) и ягодовъ пулпъ на еврепейския пазаръ, особено въ Англия. Най-много ягодови градини има въ района на Пловдивъ, отъ гдето излизатъ и най-доброкачественитѣ ароматни и сладки ягоди.

Други земеделски култури. Освенъ индустриалнитѣ и градински земеделски култури, другитѣ земеделски култури, които сѣ засѣгнати отъ новитѣ насоки въ българското земедѣлие сѣ следнитѣ: фуражнитѣ растения, динитѣ, пѣпешитѣ и тиквитѣ, картофитѣ и фасултъ.

България е освенъ земеделска и скотовѣдна страна. По броя на овцетѣ си (8.8 милиона) относително населението си държи първо мѣсто въ Европа. Броятъ на другитѣ ѝ домашни животни не е малкъ. Броятъ на свинитѣ се най-бързо увеличава. Полагатъ се грижи за подобрене расата на домашнитѣ животни. Износната търговия на животни и животински продукти се засили чувствително. Преди балканската война тази търговия съставляше 18.9% отъ цѣлата търговия на България, а въ 1926 год. — 26.1%.

Но за интензивно скотовѣдство е необходимъ изобилень фуражъ, който всекога е билъ въ недостатъчно количество въ България, поради по-лужния и по-сухия ѝ характеръ на климата. България нѣма постоянно зеленитѣ ливади на Западна Европа подъ непосредното влияние на Атлантически океанъ. Ето защо трѣбваше да се насочатъ усилия за увеличение на посѣвитѣ на фуражни култури и за създаване на изкуствени ливади на мѣстото на старитѣ слабо доходни естествени ливади. И въ това отношение се постигнаха известни резултати. Преди балканската война пространството на фуражнитѣ растения (фий, бурчакъ, уровъ) е било 93,801 ха, а въ 1936 год. — 150,247 ха. Пространството на изкуственитѣ ливади (люцерна, детелина и др.) за сѣщия периодъ се е уве-

лично отъ 5,105 ха на 32,163 ха, а пространството на естественитѣ ливади е намалѣло отъ 357,120 ха на 302,015 ха.

Фасулѣтъ е една отъ най-важнитѣ храни на българина; употребяванъ въ ястие, наричатъ го дори »български насоналъ«. Освенъ това, той е важенъ предметъ на износната ни търговия, ето защо на неговото обработване се обръща сериозно внимание, ако и площта му да не е много увеличена: отъ 55,093 ха преди балканската война на 74,048 ха въ 1936 год. Той се засѣва най-много въ Североизточна България, но природнитѣ условия за него сѣ благоприятни въ цѣла България.

Много повече е увеличена площта на картофитѣ, които, ако и да не се употребяватъ отъ населението въ България като главна храна, както това е въ североевропейскитѣ страни, взематъ все по-голъмо и по-голъмо участие въ неговата храна. Въ периода 1907—1911 год. картофитѣ заемаха много малка площъ — срѣдногодишно 2,741 ха, а въ 1936 год. — 15,837 ха. Садятъ се навѣкъде, но най-вкусни сѣ планинскитѣ картофи.

Като южна страна, България е много пригодна за обработване на дини, пъпеши и тикви, които сѣ важна лѣтна храна на населението ѝ. Тѣ предпочитатъ силни почви. Даватъ добъръ плодъ въ всички равнини и полета на България, но най-прочути по своето голѣмо количество захаръ и ароматъ сѣ динитѣ и пъпешитѣ отъ алувиалнитѣ почви на Маричината низина. Въ периода 1907—1911 год. срѣдногодишно сѣ заемали 25,724 площъ, а въ 1936 год. — 39,773 ха. Отъ нѣколко години насамъ се изнасятъ дини въ Германия и Полша. Тѣхното култивиране се подобрява отъ година на година твърде много.

Новитѣ насоки въ земеделското стопанство на България се отразиха благотворно върху останалитѣ клонове на нейното стопанство, главно върху индустриятъ. Тѣ засилиха последната. Не ще съмнение, че въ България, като преди всичко земеделска страна, сѣ развити най-вече тѣзи индустрии, които черпятъ сурови материали отъ земеделското производство; това сѣ хранителнитѣ индустрии, чиито заведения сѣ съставятъ почти 50% отъ тѣзи на цѣлата индустрия. Най-много сѣ мелничарскитѣ фабрики, следъ това тютюневитѣ фабрики и тѣзи за растителни масла и консервиране на зеленчуци и овощни плодове.

Следъ войната поради автаркични причини държавата засили извънредно много индустриятъ на България. Но въ много отношения това неможеше да стане, ако не разполагахме съ сурови материяли на земеделското производство, на което пъкъ основата сѣ природнитѣ условия на България.

Българската индустрия показа напредѣкъ до 1930—1931 год., именно до настѣпването на свѣтовната стопанска криза. Следъ това, нейното развитие отслабна, дори нѣкой индустрии сѣ въ регресъ, който се наложи поради свѣрхпроизводството и пресищане. Обаче нѣкой отъ хранителнитѣ индустрии, които черпятъ сурови материали отъ индустриалнитѣ и градински култури, сѣ въ постояненъ прогресъ. Така малкитѣ и голѣмитѣ индустриални заведения за консервиране на зеленчуци, овощни плодове и за доматино пюре и овощни мармелади въ края на 1937 год. стигнаха на брой 40. А фабрицитѣ за предене и тъкане на памучни и конолени прежди и платове сѣ 42.

Трѣбва да се забележи, че засилването на индустриятъ повлия за увеличението на производството на камени въглища. Въ 1911 год. производството на камени въглища е било 288,853 тона, а въ 1936 год. — 1,678,379 тона,

отъ които 1,576.098 тона сж лигнитни въглища, главно отъ държавнитѣ мини въ Перникъ, а останалото малко количество сж черни камени въглища. Разбира се, увеличението производството на камени въглища се дължи и на други причини, но не малко е значението въ това отношение на индустрията.

Достатъчно се изтъкна, че основитѣ на новитѣ насоки въ българското земедѣлие сж отъ физикогеографско естество (климатъ и почви). Но подбудитѣ за това сж отъ антропогеографско естетство — това е преди всичко търговията. Безъ добъръ външенъ пазаръ е немислимъ чувствителенъ напредъкъ. И наистана, България до сега намираше добъръ пласиментъ на земедѣлскитѣ си произведения въ чужбина, но главно въ Германия. Съ тази държава България извърши въ 1936 год. дори 60% отъ външната си търговия.

Отъ стопанска гледна точка не е много препоръчително външната търговия на една държава да става главно само съ една или съ малко държави. То влече често пъти несъзнателно политически последици. Всички славянски държави сж преди всичко земеделски страни, но нѣкои отъ тѣхъ иматъ силно развита индустрия. Освенъ това, земеделското производство на всички славянски страни не е еднакво. Ето защо смѣтаме, че е възможно много по-активна търговия между славянскитѣ държави, отколкото до сега. Крайно време е славянофилството между славянскитѣ народи и държави да излѣзе вече отъ платоническата си форма и да приеме реална такава.

RÉSUMÉ.

Les nouvelles tendances dans la production agricole en Bulgarie, en connexion avec les conditions géographiques.

La grande guerre, la crise économique mondiale depuis 1929—1930 et l'augmentation de la population en Bulgarie ont provoqué des changements dans la vie économique du pays. Ces changements consistent tout d'abord en de nouvelles tendances dans la production agricole, étant donné que la Bulgarie est avant tout un pays agricole: 74.22 p. 100 de ses habitants s'occupent d'agriculture. Les nouvelles tendances dans la production agricole s'expriment en une intensification de la culture des plantes industrielles et des plantes jardinières, qui sont plus rémunératrices que les céréales.

Après la crise économique mondiale on a enregistré une baisse des prix de tous les produits agricoles, mais surtout des prix des céréales. Pendant l'année 1936, en Bulgarie, le revenu d'un hectare ensemencé de blé était de 3,080 léva¹), tandis que le revenu d'un hectare ensemencé de coton était de 5,511 leva, des jardins fruitiers — 8,503 leva, des vignes — 11,000, des plantations de chanvre — 12,576, des jardins potagers — 16,350 et des champs de tabac — 22,616 leva par hectare.

L'importance des plantes industrielles et jardinières se traduit également par le fait qu'avant la guerre elles ne représentaient que 7.5 p. 100 de l'exportation totale de la Bulgarie, tandis que, en 1936, elles représentent 49.8 p. 100 de cette exportation.

Les plantes industrielles et jardinières exigent un travail plus intense et une technique plus avancée, que le slave laborieux et intelligent peut fournir. Toutefois, ce sont surtout les conditions naturelles ou géographiques de la Bulgarie

qui conditionnent le développement favorable de ses cultures. La Bulgarie a des sols et du climat nécessaires à la culture de ses plantes. Le facteur le plus important sous ce rapport est le climat transitoire méditerranéen des régions méridionales de la Bulgarie.

Les nouvelles tendances dans la production agricole en Bulgarie touchent également les céréales, qui occupent les 67 p. 100 de la superficie arable de la Bulgarie. Il s'agit d'une augmentation du rendement par hectare par ex. du blé. Sous ce rapport des progrès ont été réalisés: avant la guerre balkanique le rendement était de 9.4 q., tandis qu'en 1936 il monte à 14.1 q. En même temps, dans les stations d'essais on fait des expériences pour l'augmentation du rendement du maïs, qui est, après le blé, la céréale la plus importante de Bulgarie.

Pour ce qui concerne les plantes industrielles, la culture principale est celle du tabac. Comme nous venons de le dire plus haut, c'est la culture la plus rémunératrice en Bulgarie. Il faut noter en même temps que le tabac représente un tiers de l'exportation bulgare. Avant la guerre balkanique il occupait une superficie de 7,205 ha, tandis qu'en 1936 il occupait 43,015 ha, avec une production de 422,286 q. Le massif des Rhodopes, surtout la vallée de l'Arda, présente les conditions les plus favorables pour la culture du tabac. Dans cette région le climat se rapproche le plus du climat méditerranéen. Le tabac de la meilleure qualité produit dans la vallée de l'Arda, connu sous le nom de »Djebel-basma«, se distingue par les petites feuilles, qui ont une couleur jaune-citron ou rouge-doré et un tissu tendre, par un faible contenu de nicotine — 0,80 p. 100, et par un contenu notable de matériaux plastiques et de résines qui le rendent agréable et léger au fumeur. Il possède une bonne combustibilité et un excellent parfum.

La plus importante plante industrielle par la surface qui lui est consacrée est le tournesol. Avant la guerre, il était seulement une plante décorative, tandis que aujourd'hui il occupe 166,000 ha. Il n'exige comme conditions naturelles spéciales que les forts. Comme plante oléagineuse son importance est pareille à celle de l'olivier dans les pays méditerranéens.

Les nouvelles tendances dans la production agricole en Bulgarie touchent de manière assez active la culture du coton et du chanvre. Pour des motifs d'autarchie la Bulgarie devait augmenter la production des produits textiles, tout d'abord du coton et du chanvre. Leur production a augmenté plusieurs fois. Les conditions physiogéographiques en plus favorables pour le coton se trouvent dans la partie sud-est de la plaine de la Maritza et dans la vallée de la Strouma au sud de la ville de Gorna-Djoumaia. Là, l'été est le plus chaud et l'automne est aussi chaud et le plus long. Les plus convenables conditions naturelles pour le chanvre se trouvent dans la plaine de la Maritza, près de Pazardjik et Plovdiv, où les sols aluviaux sont forts et où il y a des eaux abondantes pour sa fermentation.

Le sésame, l'anis et le pavot sont les plantes oléagineuses du sud, qui exigent des conditions naturelles pareilles à celles du coton; c'est pourquoi leur culture est développée dans les régions où prospère le coton.

Les arachides représentent une culture oléagineuse nouvelle, originale et rémunératrice comme le tabac. Depuis quelques années elle se développe très vite et aujourd'hui elle occupe plus de 2,000 ha. Cette culture donne la meilleure

récolte sur des soles sablonneux chauds et humides, dans la plaine de la Maritza et les bassins subbalkaniques.

La menthe et le pyrhètre sont aussi de nouvelles et importantes cultures qui trouvent en Bulgarie des conditions géographiques très favorables.

Des cultures jardinières c'est de la vigne, où les nouvelles tendances de notre production agricole se manifestent de la manière la plus considérable. La Bulgarie comme pays de viticulture jouit d'une renommée mondiale. D'après sa superficie de ses vignobles (107.913 ha en 1936) la Bulgarie vient à la dixième place parmi les différents pays du monde, mais d'après la production de raisins de table elle vient à la quatrième place et l'exportation des raisins de table bulgares sur les marchés européens représente 25 p. 100 du volume total de l'exportation sur ces marchés. Le raisin de table bulgare »Bolgar« d'une qualité superbe est un des plus recherchés sur les marchés de l'Europe centrale et de l'Angleterre. Les nouvelles tendances dans la viticulture consistent surtout dans la production de raisins de table. Les plus favorables conditions topographiques et édaphiques pour la prospérité de la viticulture en Bulgarie se trouvent sur les bandes transitoires entre les plaines et les montagnes, qui sont très vastes, ce sont les cônes de déjections et des autres sédimentations deluviales. Le climat bulgare pendant l'été est beaucoup plus favorable au développement de la vigne que le climat des pays situés au nord de la Bulgarie. Sous certains rapports même ce climat est plus favorable que celui des pays situés au sud de la Bulgarie.

L'arboriculture fruitière est la seconde culture jardinière par son importance. Les surfaces qui lui sont consacrées augmentent rapidement. Elle est une des cultures les plus rémunératrices de la Bulgarie. Les fruits de provenance bulgare, surtout les pommes et les prunes, trouvent un très bon accueil sur les marchés européens. Les conditions naturelles qu'ils exigent sont presque identiques à celles exigées par la vigne, avec cette différence, qu'ils demandent des sols plus humides.

La production maraîchère est la troisième culture jardinière, où les nouvelles tendances dans l'économie agricole bulgare sont les plus sensibles. Les bulgares sont connus dans toute l'Europe Centrale comme de très bons maraîchers migrants. La production maraîchère bulgare s'intensifie et augmente rapidement surtout après les possibilités pour un bon placement des légumes bulgares sur les marchés européens. La Bulgarie exporte surtout de tomates à l'état frais, conservées, ou sous la forme de purée. Les légumes de la meilleure qualité viennent de la Bulgarie du Sud.

La Bulgarie est universellement connue comme un pays où prospère la culture des roses, favorisée par des conditions naturelles spéciales. Mais en ce qui concerne cette culture, en dehors du fait que la distillation de l'essence de roses se fait maintenant dans des installations modernes, on ne peut signaler d'autres innovations, va que cette culture traverse une période de crise. Celle-ci a été occasionnée par la demande réduite d'essence de roses sur le marché international par suite de la fabrication de parfums à base d'autres essences aromatiques moins chères.

Le développement des cultures industrielles et jardinières a conditionné l'essor de certaines industries qui en retirent les matières brutes dont

elles ont besoin. Tel est le cas des industries d'huiles végétales, de conserves de fruits et de légumes etc.

Les résultats dans le proche avenir des nouvelles tendances dans la vie agricole en Bulgarie dépendront du commerce extérieur de la Bulgarie. Ce dernier jusqu'à présent s'effectue avec peu d'états européens. Il est très restreint avec les autres pays slaves. Mais, malgré que les pays slaves sont avant tout des pays agricoles, leur vie économique est très variée et ils peuvent avoir des échanges commerciaux plus actifs. Il faut pour cela que le sentiment slavophile entre les peuples slaves, qui se renforce depuis quelque temps, quitte la phase du platonisme pour exercer son influence sur leur vie commerciale et prendre, en général, une forme plus réelle.